

Armina Muszyńska

Osiny 54a
95-061 Dmosin
e-mail: armina5@interia.pl

WIZERUNEK TURYSTYCZNY CHORWACJI

1. WSTĘP

Chorwacja to kraj, do którego Polacy chętnie udają się na letni wypoczynek. Kraj, który poznać można poprzez lekturę przewodników, rozmowy ze znajomymi, czy wreszcie przez własne doświadczenia.

Badania wizerunku turystycznego Chorwacji¹, kraju, do którego rocznie wyjeżdża blisko 300 tys. Polaków (*Turizam u brojkama*, 2007), prowadzono od czerwca 2006 r. do połowy stycznia 2007 r. w Chorwacji (głównie na Istrii) oraz w Polsce. Badano wizerunek kraju w przewodnikach turystycznych polskich i zagranicznych oraz wśród Polaków.

Wizerunek wśród Polaków, rozumiany jako „nie-materialna, zapisana w zbiorowej kulturze, stereotypowa wiedza i percepcja danego miejsca” (MARKOWSKI, red. 2002), porównany został z wizerunkiem Chorwacji w przewodnikach turystycznych. Analiza objęła 18 przewodników poświęconych całemu krajowi – trzy wydane przed 1991 r. (BRZOZOWSKI, LALAK 1973; ĆIRLIĆ 1974; KRUKOWSKA 1975), 15 wydanych po 1991 r. – cztery przewodniki polskie i 11 przewodników zagranicznych (z czego osiem ukazało się w tłumaczeniu na język polski)²: ADAMCZAK, FIRLEJ 2005; BENNETT 2006; BILIĆ, red. 1998; BRUSIĆ, PAMUŁA 2004; FOSTER 2002; GLOAGUEN 2006; GÓRA 2000; *Hrvatska...* 2006; MCKELVIE 2004; ПЕПХАТ 2005; PÖLZER 2002; SABO 2000; STANNARD, red. 2004; SWAJDO 2001; ZOPPÉ, VENTURINI 2004). O wyznaczeniu cezurę zdecydował fakt proklamowania niepodległości Chorwacji 25 VI 1991 r. (WALKIEWICZ 2000). Badania przewodników prowadzono standardową liczbą znaków w wersji. Podobną metodę stosowała ŻEBROWSKA (1996). Za znak uznano litery, znaki interpunkcyjne, a także spacje. Standardowa liczba znaków określana była metodą średniej arytmetycznej z 50 wersów na 10 dowolnie wybranych stronach. Obiekty opisywane w przewodnikach podzielono na miejscowości, wyspy, osady turystyczne, obiekty przyrodnicze i antropogeniczne, a następnie przyporządkowano dziewięciu regionom

turystycznym (rys. 1, tab. 1) wydzielonym przez HTZ (Hrvatska turistička zajednica).

Obiekty podzielono na pięć grup ze względu na średnią liczbę znaków przypadającą na obiekt:

- 1) 0–500 znaków – wzmiankowane, nieatrakcyjne w świetle przewodników;
- 2) 500–1000 znaków – charakteryzowane ogólnie, mało atrakcyjne;
- 3) 1000–5000 znaków – opisane dostatecznie, atrakcyjne;
- 4) 5000–10 000 znaków – szeroko opisane, bardzo atrakcyjne;
- 5) >10 000 znaków – opisane szczegółowo, wyjątkowo atrakcyjne.

Na kształtowanie wizerunku wpływ mają obiekty, które opisane zostały średnio przez ponad 1000 znaków. Grupy obiektów, których opis liczył ponad 1000 znaków posłużyły do nakreślenia map najatrakcyjniejszych obiektów, a także wyznaczenia ich centrum.

Ogółem w przewodnikach zaprezentowano 1289 obiektów:

- 988 miejscowości;
- 113 obiektów przyrodniczych (parki narodowe, parki natury, jaskinie, góry, jeziora, rzeki, archipelagi i inne obiekty naturalne);
- 91 wysp (suma znaków określająca ogólną charakterystykę wysp z pominięciem miejscowości, które się na nich znajdują);
- 84 obiekty antropogeniczne (zamki, pałace, wymarłe miasta i stanowiska archeologiczne, które aktualnie nie znajdują się w granicach zamieszkałych miejscowości lub stanowią ich jedyną atrakcję);
- 13 osad turystycznych.

Podział oparty został w większości na nomenklaturze stosowanej w przewodniku *Hrvatska. Turistički vodič* (BILIĆ, red. 1998). Obiekty przyporządkowane zostały regionom turystycznym (tab. 2).

Rys. 1. Regiony turystyczne Chorwacji (źródło: opracowanie własne, 2007)

Tabela 1. Regiony turystyczne Chorwacji – charakterystyka ogólna

Region	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	Gęstość zaludnienia (os./km ²)	Liczba turystów	Liczba noclegów turystów	Okręg (żupanija)
Chorwacja Centralna (Środkowa)	18 762	1 340 048	71,4	341 298	772 117	Zagrebačka, Krapinsko-zagorska, Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska, Međimurska
Slawonia	12 486	891 259	71,4	125 643	262 513	Vitrovičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-Baranjska, Vukovarsko-srijemska
Kvarner i pogórze	8 941	359 182	40,2	2 376 516	11 622 030	Primorsko-goranska, Ličko-senjska
Dalmacja-Split	4 540	463 676	102,1	1 505 266	8 028 642	Splitsko-dalmatinska
Dalmacja-Zadar	3 646	162 045	44,4	931 509	5 214 975	Zadarska
Dalmacja-Szybenik	2 984	112 891	37,8	750 840	3 458 089	Šibensko-kninska
Istria	2 813	206 344	73,4	2 505 017	16 649 944	Istarska
Dalmacja-Dubrownik	1 781	122 870	69,0	909 374	4 478 495	Dubrovačko-neretvanska
Zagrzeb	641	779 145	1215,5	549 607	934 143	Grad Zagreb

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Statističke informacije*, 2006.

T a b e l a 2. Liczba obiektów turystycznych w przewodnikach według regionów turystycznych Chorwacji

Region	Typ obiektu					Ogółem
	miejsowość	przyrodniczy	antropogeniczny	wyspa	osada turystyczna	
Chorwacja Centralna	293	29	46	0	0	368
Dalmacja-Dubrownik	100	13	1	14	0	128
Dalmacja-Split	103	17	2	16	1	139
Dalmacja-Szybenik	40	5	4	15	1	65
Dalmacja-Zadar	84	6	2	23	2	117
Istria	112	8	7	4	5	136
Kvarner	143	24	5	19	4	195
Slawonia	101	10	12	0	0	123
Zagrzeb	12	1	5	0	0	18
Ogółem	988	113	84	91	13	1 289

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne, 2007.

2. CHORWACJA W PRZEWODNIKACH SPRZED 1991 ROKU

Analiza obejmuje trzyprzewodniki wydane w Polsce i wielokrotnie wznawiane (spis przewodników podano w bibliografii). W przewodnikach opisano 368 obiektów, którym poświęcono 435 340 znaków (średnio 145 113,3 znaków na przewodnik).

Koncentracja znaków w odniesieniu do regionów turystycznych jest znaczna ($K = 0,6$). Najsilniejsza występuje w regionie Zagrzeb i Dalmacja-Dubrownik (4,24% powierzchni, 25,2% znaków). Największe regiony – Chorwacja Środkowa i Slawonia, stanowią ponad połowę powierzchni Chorwacji, zaś ich opis to zaledwie 6,02% znaków.

Koncentracja liczby obiektów w odniesieniu do regionów turystycznych Chorwacji wynosi $K = 0,55$. Najsilniejsza występuje w regionie Istrii i Dalmacja-Dubrownik, duża dotyczy także pozostałych regionów nadmorskich (Dalmacja-Split, Kvarner). Najmniejsza koncentracja występuje w regionie Chorwacja Środkowa i Slawonia (55,3% powierzchni, 18,5% znaków).

W przewodnikach sprzed 1991 r. przeważają obiekty, których opis średnio nie przekraczał 500 znaków (85% obiektów). Obiekty atrakcyjne, bardzo atrakcyjne i wyjątkowo atrakcyjne stanowią zaledwie 6,8% wymienionych w przewodnikach, przy czym jest wśród nich tylko jeden obiekt przyrodniczy (Park Narodowy Jeziora Plitwickie) i sześć wysp (Mljet, Hvar, Vis, Korczula, Krk, Rab). Pozostałe 18 obiektów to miejscowości bardzo atrakcyjne (Rijeka, Zadar, Zagrzeb, Split) i jeden obiekt wyjątkowo atrakcyjny (Dubrownik).

Środek geometryczny (44,14°N, 15,62°E), który wyznaczają obiekty atrakcyjne, bardzo atrakcyjne i wyjątkowo atrakcyjne, znajduje się na południowo-zachodnim brzegu akwenu Karinsko more. Centrum geogra-

-ficzne obiektów (44,06°N, 15,98°E) przesunięte jest w stosunku do środka geometrycznego nieznacznie na południowy wschód. W przewodnikach turystycznych sprzed 1991 r. wiele miejsca poświęcono Dalmacji, a w szczególności regionom Dalmacja-Split i Dalmacja-Dubrownik.

Przewodniki te kreowały wizerunek Chorwacji jako kraju nadmorskiego. Za istotne, poza wybrzeżem, uznane zostały tylko dwa obiekty: Zagrzeb, którego rangę podkreśla fakt, iż jest stolicą kraju, oraz Jeziora Plitwickie – niepowtarzalny obiekt przyrodniczy, którego dodatkowym atutem jest położenie na trasie przejazdu z północnej Europy do Dalmacji. W przewodnikach nacisk kładziony był na region Dalmacja-Dubrownik, podkreślano znaczenie regionu Dalmacja-Split. Mniejszą wagę przywiązywano do północnych regionów nadmorskich. Wizerunek Chorwacji w przewodnikach turystycznych sprzed 1991 r. to wizerunek kraju nadmorskiego, którego główną atrakcją dla turystów są miasta i wyspy mogące poszczycić się bogatą historią i licznymi zabytkami.

3. CHORWACJA W PRZEWODNIKACH POLSKICH WYDANYCH PO 1991 ROKU

Analizie poddano cztery przewodniki wydane w Polsce po 1991 r. W przewodnikach za pomocą 2 264 796 znaków (średnio 566 199 znaków na przewodnik) opisano 367 obiektów. Najwięcej miejsca poświęcono regionom Kvarner i Dalmacja-Split. Szeroko opisano regiony Dalmacja-Dubrownik i Istria. W pozycji *Chorwacja. Informator turystyczny* (GÓRA 2000) trzy regiony (Chorwacja Centralna, Slawonia i Zagrzeb) w ogóle się

nie pojawiły. W przewodniku Pascala (SWAJDO 2001) Chorwacja Centralna zajmuje więcej miejsca (11%) niż takie regiony nadmorskie, jak Dalmacja-Szybenik (6%) czy Dalmacja-Zadar (7%).

Przewodniki polskie wydane po 1991 r. charakteryzuje rozbieżność – dwa z nich: *Chorwacja* (SWAJDO 2001) i *Chorwacja. W kraju lawendy i wina* (BRUSIĆ, PAMUŁA 2004) cechuje względna równowaga w opisie regionów, zaś pozostałe – *Chorwacja. Informator turystyczny* (GÓRA 2000) i *Chorwacja i Czarnogóra* (ADAMCZAK, FIRLEJ, 2005) – koncentracja na obszarach nadmorskich.

W przewodnikach polskich wydanych po 1991 r. koncentracja znaków o regionach turystycznych Chorwacji jest znaczna ($K = 0,77$). Na opis regionów Zagrzeb i Dalmacja-Dubrownik, które stanowią zaledwie 4,28% powierzchni kraju, poświęcono aż 21,8% znaków. Regiony Dalmacja-Split i Istria zajmują prawie 13% powierzchni Chorwacji, a na ich opis przeznaczono 24,9% znaków. Kvarnerowi (15,8% powierzchni kraju) poświęconych zostało 22,35% znaków. Regiony Dalmacja-Szybenik, Chorwacja Środkowa i Sławonia zajmują 60,5% powierzchni kraju, a opis zaledwie 14,4% znaków. Poza Zagrzebiem, stolicą kraju, największa koncentracja znaków dotyczy skrajnych regionów – północnego oraz południowego, i maleje ku centralnej części wybrzeża, najmniejszą wartość osiągając w regionie Dalmacja-Szybenik.

Koncentracja obiektów w regionach turystycznych Chorwacji w przewodnikach polskich wydanych po 1991 r. jest znaczna ($K = 0,53$). Największa charakteryzuje regiony Dalmacja-Dubrownik i Istria (8,1% powierzchni kraju, 26,2% obiektów). Znaczna liczba obiektów w przewodnikach turystycznych znajduje się w regionie Dalmacja-Split i Dalmacja-Zadar (14,5% powierzchni kraju i 25,6% obiektów). Mniejsza koncentracja cechuje region Kvarneru oraz Zagrzebia. Niewiele interesujących obiektów, według autorów przewodników, znajduje się w regionie Dalmacja-Szybenik (5,3% powierzchni kraju, 4,9% znaków). Sławonia i Chorwacja Centralna to regiony o najmniejszej koncentracji obiektów (19,9%). Koncentracja obiektów maleje w regionach nadmorskich, z północy i południa ku centrum, a najniższa jest w części kontynentalnej kraju, z wyjątkiem regionu Zagrzeb.

W przewodnikach polskich wydanych po 1991 r. przeważają obiekty nieatrakcyjne (46,6% opisanych). Obiekty opisane średnio przez ponad 1000 znaków, to 34,6% wymienionych. Obiekty bardzo atrakcyjne to 4,4% obiektów, a wyjątkowo atrakcyjne – 2,2%. Obiekty atrakcyjne, bardzo atrakcyjne i wyjątkowo atrakcyjne koncentrują się w pasie nadmorskim.

Centrum geometryczne ma współrzędne 44,27°N i 15,8°E, zaś centroid – 44,31°N i 15,8°E. Oba centra znajdują się za zachód od miejscowości Gračac, w środkowej części Chorwacji, co świadczy o równo-

miernym rozkładzie średniej liczby znaków i potwierdza większą ich koncentrację w mniejszych powierzchniowo regionach południowej Dalmacji. Fakt, że w przewodnikach polskich wydanych po 1991 r. średnią liczbą ponad 1000 znaków opisano także obiekty we wschodniej, kontynentalnej części Chorwacji, a także waga obiektów w południowej Dalmacji sprawiła, że zachowana jest równowaga między centrum geometrycznym a centroidem w rozciągłości równoleżnikowej.

Wizerunek Chorwacji kształtowany przez przewodniki polskie wydane po 1991 r. to wizerunek kraju nadmorskiego z licznymi atrakcjami – zabytkowymi miastami, obiektami przyrodniczymi i wyspami. Obok miejscowości bardzo atrakcyjnych i wyjątkowo atrakcyjnych, o niewątpliwych walorach krajoznawczych, jako miejscowości atrakcyjne pojawiły się z jednej strony kurorty nadmorskie (np. Makarska, Tučepi, Ston, Biograd) i miejscowości o znacznych walorach krajoznawczych, które jednak są rzadziej odwiedzane przez turystów, z drugiej – miejscowości w kontynentalnej części Chorwacji (np. Vukovar, Osijek, Kopriwnica, Sisak, Karlovac), także nadmorskich regionów turystycznych (np. Imotski, Sinj). Jako obiekty bardzo atrakcyjne i wyjątkowo atrakcyjne wystąpiły miejsca wpisane na listę UNESCO (Poreč, Szybenik, Trogir, Dubrownik, Split). Wyraźny jest udział obiektów przyrodniczych, w tym parków narodowych, spośród których nie wymieniono tylko dwóch parków górskich (Risnjak i Sjeverni Velebit). Podkreślona jest ranga Parku Narodowego Jeziora Plitwickie – jedyne go obiektu przyrodniczego kwalifikowanego jako bardzo atrakcyjny. Za atrakcyjne uznane zostały także wyspy. Według przewodników polskich wydanych po 1991 r. najciekawsze regiony to: Istria, Kvarner i Dalmacja-Dubrownik, Dalmacja-Split oraz Zagrzeb. Przewodniki te kreują wizerunek Chorwacji jako kraju nadmorskiego z interesującą stolicą, przy czym podkreślają zarówno uroki południowego wybrzeża dalmatyńskiego z interesującymi miastami i oryginalnym krajobrazem, jak i wiejskie pejzaże Istrii, z jej małymi, czarującymi miasteczkami.

4. WIZERUNEK CHORWACJI WŚRÓD ANKIETOWANEJ ZBIOROWOŚCI

Badania przeprowadzono wśród polskich turystów – studentów, pracowników i klientów biur podróży, w województwie łódzkim, mazowieckim, pomorskim, opolskim i śląskim. Pozwoliły one poznać wizerunek kraju zarówno wśród osób, które odwiedziły (próba 200 osób), jak i tych, które nie odwiedziły (200 osób) Chorwacji. Respondenci byli w wieku od 18 lat, w większości z wykształceniem średnim (53,8%) oraz wyższym (33,8%).

Ankietowani, którzy byli w Chorwacji, podczas swojej pierwszej wizyty odwiedzali regiony nadmorskie (Istria – 33% osób, Dalmację-Split – 19%, Dalmację-Dubrownik – 16%, Kvarner – 8%, Dalmację-Zadar – 6%, Dalmację-Szybenik – 4,5%) oraz Zagrzeb (3,5%). Spośród osób, które odwiedziły Chorwację dwa lub więcej razy, tylko 1,4% udało się do Sławonii i Chorwacji Środkowej. Poproszeni o wskazanie miejsc najczęściej odwiedzanych w Chorwacji respondenci wymieniali wyspy (16% odpowiedzi), przede wszystkim Krk, Rab, Brač, Hvar, Pag, Korczulę. Spośród regionów turystycznych największą popularnością cieszy się Istria (32,1%) i szeroko rozumiana Dalmacja (21,2%). Częściej wskazywano na Zagrzeb (6,6%) niż na Kvarner (6%) czy regiony Dalmacji Północnej (Zadar – 2,8%, Szybenik – 0,9%). Wśród odpowiedzi nie pojawiły się regiony: Sławonia i Chorwacja Środkowa. Spośród obiektów przyrodniczych wskazywano głównie parki narodowe (Plitvice, Krka, Velebit, Kornati). Do najczęściej odwiedzanych miast należą: Dubrownik, Split, Pula, Zagrzeb, Zadar, Trogir, Szybenik, Makarska, Rijeka, Medulin.

Ankietowani spędzali czas na zwiedzaniu (35,7% wskazań), chętnie plażowano (34,2%), nurkowano (13,9%) lub żeglowano (9,9%). Inne wymienione formy spędzania czasu wolnego to modlitwa (wskazały na nią osoby, które były w Zagrzebiu na Świątowych Dniach Młodzieży), życie towarzyskie, degustacje, sporty ekstremalne, pilotaż. Respondenci przyjeżdżając do Chorwacji kierowali się chęcią poznania przyrody kraju (29,2% wskazań) oraz jego zabytków (23,9%). Jako najchętniej odwiedzane miasta wymieniano Dubrownik, Split, Pulę, Rovinj, Poreč, Trogir, Szybenik, Zadar, Rijekę i Zagrzeb. W miastach tych podziwiano starówki, doceniano panującą w nich atmosferę, koncentrowano się na głównych zabytkach (Split – pałac Dioklecjana; Pula – amfiteatr; Dubrownik – mury miejskie, „perła Adriatyku”; Poreč – bazylika). Spośród obiektów przyrodniczych wymieniano parki narodowe (Plitvice – 33,5% wskazań, Krka – 15,9%), a także morze (określane epitetami podkreślającymi jego walory), wybrzeże dalmatyńskie, roślinność, krajobraz. Podawane określenia wskazywały na fakt, że Chorwacja jest dla ankietowanych krajem egzotycznym.

Spośród miejsc w Chorwacji, do których ankietowani chcieliby w przyszłości dotrzeć wymieniano wyspy, a także: Dubrownik, Split, Jeziora Plitwickie, Zagrzeb. Pojedyncze osoby wskazały na regiony Chorwacji kontynentalnej. Respondenci wymieniali wady i zalety pobytu w Chorwacji. Wśród pozytywnych aż 39% wskazań to krajobraz i przyroda Chorwacji (w tym: Jeziora Plitwickie, gaje oliwne, parki krajobrazowe, góry, roślinność, wyspy). Dużą zaletą kraju (16%) okazali się jego mieszkańcy (ich komunikatywność, znajomość języków obcych, piękne kobie-

ty), morze (15%), pogoda (11%), zabytki (9%, w tym: zabudowa miast, szczególnie Dubrownika). Ankietowani podziwiali urok miasteczek (5% wskazań, w tym: koty w miastach, okiennice). Inne odpowiedzi to: „wszystko” (3%) oraz „atmosfera” (2%). Poza tym wskazywano na kulturę, chorwackie alkohole, życie nocne, bloki z widokiem na morze, wyspy, góry, a także aspekty praktyczne, jak budowanie autostrad. Należy zwrócić uwagę na fakt, że najczęściej wymieniano walory przyrodnicze kraju. 48,5% ankietowanych nie znalazło wad i rozczarowań pobytem w Chorwacji. Pozostali za mankamenty uznali: wysokie ceny (53%), kamieniste plaże (24%), pogodę (11%), brak rozrywek wieczornych (4%), korki na drogach (4%) i zniszczenia wojenne (3%). Trzeba przyznać, że większość tych uwag jest trafna – ceny w Chorwacji są dużo wyższe niż w Polsce, a kamieniste plaże dla osób przyzwyczajonych do wypoczynku na plażach piaszczystych mogą okazać się niekomfortowe. Na złą pogodę narzekali głównie ci, z którymi ankiety prowadzone były w Chorwacji w sierpniu 2006 r., który był miesiącem chłodnym i deszczowym. Chorwackie kurorty proponują mniej rozrywek wieczornych niż np. hiszpańskie. Stosując terminologię zaproponowaną przez PRZECŁAWSKIEGO (2001), „turysta bawiący się” może czuć się rozczarowany pobytem w Chorwacji. Korki mogły doskwierać osobom przyjeżdżającym do Chorwacji w sierpniu, w szczycie sezonu, kiedy na urlopy do Chorwacji masowo przyjeżdżają (głównie samochodami) Włosi.

Ankietowani, którzy nie byli w Chorwacji podali przyczynę, która sprawiła, że nie przyjechali do Chorwacji. Większość, bo aż 63,1% wskazań to brak funduszy. 17,1% odpowiedzi to brak zainteresowania krajem i wypoczywanie w innych regionach. Respondenci wskazywali także na nieznaną obszar (8,6%) oraz brak okazji (5,4%). Tylko jedna osoba jako powód, dla którego nie udała się do Chorwacji, wymieniła lęk o bezpieczeństwo. Świadczy to o tym, że Chorwacja jest postrzegana jako kraj bezpieczny.

Wskazano aż 401 skojarzeń związanych z Chorwacją, które zostały przypisane kategoriom. Skojarzenia te są liczne i różnorodne (tab. 3), a najczęściej związanych jest z chorwackim wybrzeżem i samym morzem. O ile te kojarzone z morzem są pozytywne, o tyle z wybrzeżem – negatywne (kamienista i betonowa plaża). Pozytywne oceny dotyczą klimatu, regionów i miast, wypoczynku, przyrody, piłki nożnej, atmosfery, kuchni, turystyki, zabytków, kultury oraz innych. Skojarzenia negatywne (związane z wojną oraz z plażami kamienistymi i betonowymi) to tylko 12% wszystkich. Wizerunek Chorwacji wśród ankietowanych jest więc wizerunkiem pozytywnym.

52,5% ankietowanych interesowało się Chorwacją. Ankietowani zainteresowani krajem poproszeni zostali o wskazanie miejsc, które chcieliby odwiedzić.

T a b e l a 3. Skojarzenia związane z Chorwacją wskazane przez respondentów

Kategoria skojarzeń	Wskazane przez respondentów przykłady	Udział procentowy
Wybrzeże	betonowa plaża, kamienista plaża, plaża, skaliste wybrzeże, wybrzeże, wybrzeże dalmatyńskie, wyspy	27
Morze	5 800 km linii brzegowej, Adriatyk, czysta woda, czyste morze	19
Klimat	ciepło, klimat, słońce, pogoda	10
Jugosławia i wojna	powojenny krajobraz, rozpad Jugosławii, ustasze i Ante Pavelić, wojna, zniszczenia wojenne, Jugosławia	8
Regiony i miasta	Dalmacja, Dubrownik, Dunaj, góry, Góry Dynarskie, Istria, Krk, Jeziora Plitwickie, Rijeka, Split, Zagrzeb	7
Wypoczynek	lato, rejs, relaks, rodzinne wakacje, ulubione miejsce Polaków, urlop, wakacje, wypoczynek	7
Przyroda	kras, lawenda, meduzy, oryginalna przyroda, papryka, piękne krajobrazy, plaże i góry, przyroda, wodospady	6
Piłka nożna	Davor Šuker, piłka nożna, silna drużyna piłkarska w latach 90.	4
Atmosfera	białe domki, egzotyka, kamieniczki z czerwoną dachówką, miasteczka, spokój, uliczki, latarnie morskie	3
Kuchnia	ostre potrawy, owoce morza, rakija, wino	3
Turystyka	rozwinięta infrastruktura turystyczna, rozwój turystyki, nurkowanie, dobre tereny dla wspinaczki, dobre tereny do nurkowania	2
Zabytki	atrakcyjne miejsca, zabytki, średniowieczne miasta	1
Kultura	Doris Dragović, interesująca kultura, kultura bałkańska	1
Inne	niskie ceny, opalone ciemnowłose dziewczyny, podróż poślubna siostry, sympatyczni ludzie	1

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne, 2007.

Udzielono 156 odpowiedzi, z czego 53 to odpowiedzi ogólne (morze, jaskinie w górach Velebit, parki narodowe, stadiony, wodospady, wszystko, wybrzeże, wybrzeże dalmatyńskie, wyspy, zabytki, miejsca zniszczone w czasie wojny). 102 wskazania dotyczyły regionów oraz atrakcyjnych miejsc w Chorwacji. Spośród nich aż 26% to Dalmacja, a 24% Dubrownik. W drugiej grupie znalazł się Split z 13% oraz Istria (11%). Po 5% wskazań przypadło na Zagrzeb oraz Góry Dynarskie, 4% Korczulę, 3% Park Narodowy Jeziora Plitwickie, 2% Krk oraz po 1% na: Hvar, Pag, Kvarner, Pulę, Rijekę, Sławonię, Velebit i Zadar. Respondenci wykazali się znajomością Chorwacji.

46,5% ankietowanych potrafiło wymienić atrakcyjne, ich zdaniem, miasta Chorwacji. 179 wskazań dotyczyło tylko 10 miast, z czego aż 36% Dubrownika, 23% Zagrzebia, 20% Splitu. Poniżej 10% wskazań to: Pula, Rijeka, Zadar oraz Hvar, Korczula, Poreč, Rovinj. Ankietowani za atrakcyjną uważają stolicę kraju oraz miasta Dalmacji Południowej, w mniejszym stopniu Istrii i Kvarneru. Zaledwie 32% respondentów umiało wymienić najatrakcyjniejszy ich zdaniem obiekt przyrodniczy w Chorwacji. Co ciekawe, częściej wymieniano Park Narodowy Jeziora Plitwickie (26% wskazań) niż wybrzeże (20%), wybrzeże dalmatyńskie (13%) czy wyspy (13%).

Wizerunek Chorwacji wśród ankietowanych, którzy nie byli w kraju jest wizerunkiem pozytywnym, choć stereotypowym. Chorwacja jawi się w oczach respondentów nie tylko jako kraj turystyczny, ale także kraj z bogatą historią, kulturą, kuchnią i sportem.

5. PODSUMOWANIE

Wizerunek Chorwacji w przewodnikach turystycznych, jak i wśród ankietowanych jest wizerunkiem pozytywnym, lecz niepełnym.

Analiza porównawcza koncentracji znaków i obiektów opisanych w przewodnikach turystycznych z regionami oraz miejscami odwiedzanymi przez ankietowanych oraz tych, które ankietowani chcieliby zwiedzić, wykazuje wiele podobieństw. Pierwszym z nich jest mała koncentracja znaków, obiektów w przewodnikach, a także niewielkie zainteresowanie ankietowanych największymi regionami turystycznymi Chorwacji – Chorwacją Centralną i Sławonią.

Na tle regionów Chorwacji kontynentalnej wyróżnia się najmniejszy region turystyczny – Zagrzeb, którego rangę podnosi fakt, iż Zagrzeb jest miastem stołecznym. Przewodniki koncentrują się na opisie samego miasta, a nie jego okolic. Również ankietowani zwiedzali lub chcą zwiedzić samo miasto, a nie znają atrakcji leżących w pobliżu miasta.

Zdecydowanie najwięcej uwagi zarówno ankietowani, jak i autorzy przewodników poświęcają regionom nadmorskim. Ankietowani najczęściej wyjeżdżali na Istrię, do czego przyczynia się fakt, że Istria jest chorwackim regionem nadmorskim leżącym najbliżej Polski. Rzadziej odwiedzane są regiony południowej Dalmacji – Dalmacja-Split i Dalmacja-Dubrownik. Jednocześnie szeroko rozumiana Dalmacja to region, który większość ankietowanych chciałaby odwiedzić

podczas podróży do kraju. W przewodnikach natomiast, największa koncentracja znaków charakteryzuje region Dalmacja-Dubrownik, mniejsza zaś regiony Istria i Dalmacja-Split.

Spośród trzech pozostałych regionów nadmorskich najrzadziej odwiedzany oraz najmniej opisywany w przewodnikach był region Dalmacja-Szybenik. Kolejne dwa regiony, Dalmacja-Zadar oraz Kvarner, cieszyły się większą popularnością podczas wyjazdów ankietowanych oraz były szerzej opisywane w przewodnikach niż Dalmacja-Szybenik. Kvarner nie był wymieniany przez ankietowanych jako miejsce, do którego chcieliby się udać, a jednocześnie wymieniano miasta i wyspy Kvarneru jako kierunki potencjalnego wyjazdu. Świadczy to o tym, że sama nazwa „Kvarner” nie jest tak popularny jak „Istria” czy „Dalmacja”.

Porównując najszerzej opisywane w przewodnikach obiekty oraz miejsca najczęściej i najchętniej odwiedzane przez respondentów, którzy byli w Chorwacji, a także najatrakcyjniejsze miasta według obu grup ankietowanych, można zauważyć kolejne podobieństwa. Najszerzej opisywanym w przewodnikach miastem, najczęściej i najchętniej odwiedzanym przez respondentów, oraz miastem, do którego największa część ankietowanych chciałaby się udać, jest Dubrownik. Kolejne miasta to: Split, Zagrzeb i Pula. Mniejsze znaczenie mają takie miasta, jak: Poreč, Rovinj, Rijeka, Zadar, Trogir i Szybenik. Spośród miast na wyspach najczęściej wskazywano na Hvar i Korczulę. Różnicą jest fakt, że w przewodnikach (z wyjątkiem przewodników sprzed 1991 r.) opisywano wschodnią Sławonię oraz Chorwację Centralną, które ankietowanym są praktycznie nieznane.

Analizy przewodników sprzed 1991 r. odpowiadają analizie wskazań najatrakcyjniejszych miast zdaniem ankietowanych, którzy nie byli w Chorwacji. Wizerunek Chorwacji w przewodnikach sprzed roku 1991 i wśród ankietowanych, którzy nie byli w Chorwacji jest wizerunkiem ogólnym.

Przewodniki wydane po 1991 r. oraz ankietowani, którzy byli w Chorwacji, wskazywali także na miasta w kontynentalnej części regionów nadmorskich. Ponadto wskazania ankietowanych i opis w przewodnikach były bogatsze o: północny Kvarner, południową część regionu Dalmacja-Zadar, okolice Szybenika i Splitu. Spośród wysp wskazywano na największe (Krk, Rab, Hvar, Brač, Korczula, Mljet) z wyjątkiem Cresu. W przewodnikach opisywano także Vis i Lastovo, których ankietowani nie znają. Ponadto w przewodnikach wydanych po 1991 r. i ankietowani, którzy byli w Chorwacji często wymieniali typowe kurorty nadmorskie (przykładowo okolice miasta Makarska).

Obiektem przyrodniczym o wysokiej randze jest Park Narodowy Jeziora Plitwickie. Jeziora znane są zarówno osobom, które były w Chorwacji, jak i tym, którzy w kraju nie byli. Park Narodowy Jeziora Plit-

wickie jest szeroko opisywany w każdej grupie przewodników turystycznych. W przewodnikach sprzed 1991 r. Park Narodowy Jeziora Plitwickie jest jedynym, który znalazł się w grupie obiektów atrakcyjnych. Jest to jednocześnie jedyny obiekt przyrodniczy ogólnie znany ankietowanym, którzy nie byli w Chorwacji.

Obiekty przyrodnicze uznane za atrakcyjne i bardzo atrakcyjne w przewodnikach turystycznych w znacznym stopniu odpowiadają obiektom turystycznym wskazywanym przez respondentów, którzy byli w Chorwacji. I autorzy przewodników, i ankietowani, zwracali uwagę na takie obiekty, jak parki narodowe Krka, Kornati, Mljet. Pojedyncze odpowiedzi ankietowanych wskazywały na parki narodowe Brjuni, Paklenica, Velebit. Obiekty, które wymieniali ankietowani, którzy byli w Chorwacji, a które nie zostały uznane za atrakcyjne w przewodnikach wydanych po 1991 r. to: zatoka Lim, Baćinska jezera, rzeka Cetina, Gorski Kotar. Obiekty uznane za atrakcyjne w przewodnikach wydanych po 1991 r., a nie wymienione przez ankietowanych, to Biokovo i Pelješac.

Wizerunek Chorwacji w przewodnikach wydanych przed 1991 r. odpowiada wizerunkowi Chorwacji wśród ankietowanych, którzy nie byli w kraju, zaś wizerunek Chorwacji w przewodnikach wydanych po 1991 r. odpowiada wizerunkowi Chorwacji wśród ankietowanych, którzy byli w kraju. Przewodniki sprzed 1991 r. i ankietowani, którzy nie byli w kraju koncentrowali się na największych i najatrakcyjniejszych miastach oraz jednym obiekcie przyrodniczym – Parku Narodowym Jeziora Plitwickie. Przewodniki wydane po 1991 r. i ankietowani, którzy byli w Chorwacji wskazywali na liczne atrakcyjne obiekty przyrodnicze, a spośród miast nie tylko na miasta najatrakcyjniejsze krajoznawczo, lecz także na kurorty.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że wizerunek Chorwacji w przewodnikach i wśród ankietowanych jest wizerunkiem pozytywnym, lecz niekompletnym, gdyż nie obejmuje kontynentalnej części Chorwacji. Wizerunek w przewodnikach turystycznych jest adekwatny do wizerunku Chorwacji wśród ankietowanych.

PRZYPISY

¹ Praca powstała w oparciu o pracę magisterską *Wizerunek Chorwacji w przewodnikach turystycznych* napisaną pod kierunkiem prof. Elżbiety Dziegieć. Autorka składa podziękowania swojej Opiekunce, śp. prof. E. Dziegieć, pod kierunkiem której mogła rozwijać zainteresowania i bez pomocy której nie powstałaby ta notatka naukowa.

² W artykule nie została zaprezentowana analiza przewodników zagranicznych, ze względu na fakt, że wizerunek Chorwacji wśród ankietowanej zbiorowości kształtowały głównie przewodniki polskie (spośród wymienionych przez respondentów 47,9% to przewodniki Pascala, a 12,5% – Bezdroży).

BIBLIOGRAFIA

- ADAMCZAK S., FIRLEJ K., 2005, *Chorwacja i Czarnogóra*, Pascal, Bielsko-Biała.
- BENNETT L., 2006, *Chorwacja*, Wiedza i Życie, Warszawa.
- BILIĆ J. (red.), 1998, *Hrvatska. Turistički vodič*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Masmedia, Zagreb.
- BRUSIĆ Z., PAMUŁA S., 2004, *Chorwacja. W kraju lawendy i wina*, Bezdroża, Kraków.
- BRZOZOWSKI T., LALAK H., 1973, *Jugosławia. Informator turystyczny*, „Prasa-Książka-Ruch” Agencja Wydawnicza, Warszawa.
- ĆIRLIĆ B., 1974, *Przewodnik po Jugosławii*, Sport i Turystyka, Warszawa.
- FOSTER J., 2002, *Chorwacja – od środka. Kieszonkowy przewodnik*, RM, Warszawa.
- GLOAGUEN P., 2006, *Chorwacja*, Wiedza i Życie, Warszawa.
- GÓRA E., 2000, *Chorwacja. Informator turystyczny*, Tour Press, Warszawa.
- Hrvatska. Turistički vodič s autokartom*, 2006, wyd. Montilia d.o.o., Zagreb.
- KRUKOWSKA M., 1975, *Jugosławia*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- MARKOWSKI T. (red.), 2002, *Marketing terytorialny*, Studia, Tom CXII, PAN, Warszawa.
- MCKELVIE R., 2004, *Przewodnik kieszonkowy. Chorwacja*, Langenscheidt Polska, Warszawa.
- ПЕРНАТ М., 2005, *Хорватия с мину-разговорником*, АЯКС-ПРЕСС, Москва.
- PÖLZER W., 2002, *Chorwacja. Przewodnik dla nurków*, Alma-Press, Warszawa.
- PRZECLAWSKI K., 2001, *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków.
- SABO A., 2000, *Chorwacja – Wybrzeże Adriatyku*, Nelles, Warszawa.
- STANNARD D. (red.), 2004, *Chorwacja – od środka. Przewodnik*, RM, Warszawa.
- Statističke informacije*, 2006, Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku, CroStat, Zagreb.
- SWAJDO J., 2001, *Chorwacja. Praktyczny przewodnik*, Pascal, Bielsko-Biała.
- Turizam u brojkama*, 2007, Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka, Zagreb.
- WALKIEWICZ W., 2002, *Jugosławia*, TRIO, Warszawa.
- ZOPPÉ L., VENTURINI G. E., 2004, *Chorwacja*, Hachette Live Polska, Warszawa.
- ŻEBROWSKA A., 1996, *Obraz turystyczny Łodzi w świetle analizy zawartości treści przewodników*, maszynopis pracy magisterskiej, Katedra Geografii Miast i Turyzmu UŁ, Łódź.